Љиљана Рудић-Димић,
шеф Одсека за ауторско и сродна права,
Савезни завод за интелектуалну својину, Београд

Правна лица у свету електронске трговине и глобалне интернет мреже

Резиме

Пословање правних и физичких лица данас се одвија посредством дигиталних технологија и техничких достигнућа као медијума за пренос информација, података, слике и звука, вишеструко је увећано за квалитет и брзину идентификације субјеката у глобалној мрежи пословања, поготову у домену Интернет комуникација, презентација и вршења пословних трансакција посредством електронске трговине.

У томе, пословно име, знак разликовања (лого) и бонитет правног лица, могу бити предмет идентификације и трансфера у комуникацији која више није интерперсонална већ електронска и у којој " притисак на дугме" истога тренутка може да произведе правно дејство за потребе одређеног привредног субјекта било где у свету.

Брза идентификација привредног субјекта, још бржа локализација у претраживању истог субјекта, особени web сајт са презентацијом правног субјекта и лако конектовање на e-mail адресе, јесу неопходно средство у савременом пословању које је прихватио цели свет.

***Кључне речи**: компјутерски криминал, home use, електронска трговина, интернет домени, домицилни domain name*

Слобода воље физичких и правних лица свакако јесте и њихов капацитет да у складу са правним поретком, дозвољеним *inter vivos* пословима, добрим пословним обичајима и правилима струке, обављају трансакције у правном и привредном промету.

Слобода воље ових субјеката, најбоље се опредмећује у правном промету закључивањем (конклудентним радњама за закључивање) најразличитијих именованих и неименованих *inter partes* уговора, уговора по приступу (типских, станардних уговора), билатералних и мултилатералних уговора. Посебан изазов истој слободи воље правних субјеката представљају многобројни крајње специфични неименовани уговори, који су раније представљали спорадична решења за ситуације које нису учестале и значајне у правном промету, али данас су све више уговорни "прецедент", имајући у виду да закони, ма како *lex specialis* били, не могу предвидети све ситуације које настају у пракси.

Једна од особених области права јесу ***права интелектуалне својине*** (патенти, знаци разликовања, географске ознаке порекла, модели, дизајн и свакако ауторско и сродна права). У контексту ауторских и сродних права, институт слободе воље уговорних страна у пословима *inter vivos*, основни је принцип где се посебним уговорима (све више неименованим) регулишу најразличитије ситуације у најразноврснијим токовима експлоатације ауторских дела и предмета сродних права. Исто је посебно значајно, када се има у виду чињеница да су "индустрије забаве", које масовно експлоатишу предмете ауторских дела и сродних права, индустрије у вртоглавом убрзању у свим земљама света ирелевантно од степена привредног развоја тих земаља. У најразвијенијим земљама света (САД, Јапан, земље ЕУ) "индустрија забаве" налази се међу првих 5 у оствареном бруто националном дохотку тих земаља. Индустрија забаве (***copyright)*** и (***brand name***) жиг, главна су мета "планетарном феномену" званом пиратство (***piracy***), неовлашћеном коришћењу ауторских дела и предмета сродних права, промету кривотвореном робом, њиховом масовном, неовлашћеном умножавању и стављању у нелегални промет роба и услуга.

Посебно погодно тле за злоупотребе, али и тле све масовнијег коришћења ауторских дела и предмета сродних права и њихову трговину, јесу глобалне комуникационе мреже, Интернет и виртуални сегмент електронске трговине (***E - COMMERCE***). Везано за ову чињеницу, електронско пословање привредних, уопште правних субјеката и физичких лица, независно од предмета пословања (продаје, пласмана, размене роба и услуга на тржишту, итд.), сви правни субјекти па и физичка лица, као *sine qua non услов* у свом успешном пословању, претпостављају електронско пословање путем глобалних мрежа, а све чешће и електронску трговину робама и услугама.

С тим у вези веома су битне две одреднице:

1. степен тзв. ***компјутерског криминала***;
2. ***Интернет домени*** – као индикације положаја субјекта на Интернету.

Обе категорије имају изузетни значај, сагледавајући наведено, а посебно уговарање и пласман пословања правних субјеката путем електронске мреже.

Компјутерски криминал

У оквирима електронског пословања правних субјеката и / или физичких лица, веома је битно скренути пажњу на софистициране облике тзв. компјутерског криминала, везаног посебно за експлоатацију ауторских дела и предмета сродних права, који се путем глобалних мрежа могу неовлашћено интегрално или фрагментарно користити, похрањивати у меморију рачунара, мењати и адаптирати без дозволе.

Флагрантан облик ових злоупотреба претпоставља постојање:

1. повреде права;

2. у неким земљама ради се о повреди права на делима регистрованим код надлежних владиних агенција и служби (САД);

3. намере (вољног чињења) у циљу прибављања противправне имовинске користи.

Средствима електронског пословања многа правна лица остварују пласман, рекламу и промет пиратских и кривотворених роба и услуга (основ је повреда права интелектуалне својине), на који начин се даље врше вишеструке повреде:

- ***неовлашћено*** коришћење и повреда права интелектуалне својине (апсолутна, *erga omnes* права);
- ***несавесно*** пословање правних субјеката;
- ***недозвољена трговина***, стипулисана у домену кривичних дела и привредних преступа;
- ***неприходовање*** државном буџету (повреда пореске и фискалне политике).

У свету се користи термин "NET ***TEFT"*** (крађа путем мреже), који представља повреде права посредством електронских средстава комуникација и виртуалне трговине.

Тешкоће у лоцирању ових повреда и злоупотреба, реално су све веће, када се има у виду да, коришћења посредством Интернета:

- омогућавају тренутно мултиплицирање пословања и трговине који превазилазе националне оквире;
- постављају питање (сукоба закона) тј. надлежног закона за санкционисање настале повреде и привредног преступа у пословању;
- веома често доносе енормне приходе правним /физичким лицима која немају лиценцу за легално пословање и промет у овим случајевима, док легитимни носиоци права на накнаду и пословање понекад и не знају за све неовлашћене токове електронске трговине, док ови не досегну велике размере;
- омогућавају злоупотребе права интелектуалне својине под плаштом тзв. "HOME ***USE"*** (кућне употребе), као облика законом предвиђених ограничења ауторских права. У пракси кућна употреба, у незанемарљивом броју случајева ве-

ома брзо прераста коришћења за личне потребе и потребе усавршавања и образовања субјеката који их користе;

• путем електронске трговине као "виртуелне *трговине"*, којом се не врши примопредаја роба и услуга већ се трансакције врше електронским сигналима и мрежом, а добит остварује притиском на дугме, чиме се значајно увећава стање на рачуну неког правног субјекта, без било каквог непосредног контакта са потенцијалним комитентом.

Респектујући све изнето, веома је битно да се бонитетни правни субјекти у правном промету, а посебно у пословању и пласману посредством Интернет мреже и електронске трговине, лако препознају и идентификују. Томе доприносе интернет домени, којима је у упоредно-правној литературе већ известан број година посвећена изузетна пажња и простор.

Интернет домени (DOMAIN NAMES)

За пословање и идентификацију правних субјеката, веома битна и корисна одредница јесте ***интернет домен = индикација положаја на Интернету***, као лако упамтива комбинација бројева / слова која се везује на *IP(интернет протокол)*, за домаћина "HOST " или сервера, где носилац домена пласира своју web страницу "web *сајт"*, и на које се везује његов *e-mail* (електронска пошта). Уједно домени су техничка средства за упрошћено и ефикасно коришћење Интернета.

Дакле, можемо рећи да *domain name* јесте:

1. лако запамтива информација (слова и бројеви);
2. показатељ Интернет локације субјекта;
3. ***средство да интернет корисник идентификује "HOST-а" (домаћина), везаног за дати domain name***.

Гледано у прошлост, појавом *WORLD WIDE WEB* (1992. године), а посебно првог претраживача (***browser***) *MOSAIC* (1993.) године, коришћење Интернета у широком спектру посредством web страница, утицало је и на пораст значаја и улоге интернет домена.

Првенствени циљ био је у ***функцији разликовања*** носиоца домена (само је у Холандији 1995 године, било 10.000 домена, а октобра 2001. године у истој земљи било је преко 667.000 домена).

Домени су лоцирани у оквиру *DNS система (**Domain Name System**)* глобалне, дистрибутивне базе података и Протокола. *DNS* има централну улогу у претраживању и коришћењу Интернета, а у оквиру овог система, домени су подељени у две категорије:

1. ***"top level" (TLDS)***, нпр. **com, org, net**, итд;
2. ***"национални" (TLDS)***, нпр. **yu, nl, uk**, итд.

Ажурирање системом *DNS* и *IP-интернет протокол*, реализује *ICANN* - Интернет корпорација за додељена имена и бројеве, на основу ***Меморандума о уважавању (МОУ)***, склопљеног између *ICANN* и Министарства финансија САД.

Међутим, у свету постоје и непрофитне организације за регистрације интернет домена (нпр. у Холандији то је *SIDN*), са одређеним циљевима и задацима:

- усвајање једнообразних правила у јавности а за потребе доделе интернет домена;
- одлучивање о додели националних домена;
- праћење квалитета домен регистрације у домицилној земљи субјеката;
- промоција, координација, стандардизација у домицилним и међународним оквирима;
- израда годишњих извештаја и стопе учешћа у додели домена;
- сви други потребни облици сарадње у области регистрованих домена.

Светска организација за интелектуалну својину *WIPO*, пре извесног времена, издала је акт, ***"CCTLD пракса за превенцију и Резолуција о дилемама интернет домена",*** који има за циљ да убрза процес доношења одредби које би спречиле акте "злоупотребе и лоше вере" код регистрованих имена као домен имена, а посредством заштите права интелектуалне својине. Велика већина дебата вођених том приликом, биле су у контексту да ли домени укључују повреду права треће стране (поготову савесне треће стране). У већини случајева, носилац права на домен имену, регистровао је тај назив у циљу његове продаје и остварења профита прометом роба и услуга на тржишту.

Територијална ограничења

Основни критеријум јесте "затворена природа" домен имена, тачније то да домен може носити само ***резидент*** домицилне земље, или ако исто правно лице у датој земљи има ***регистровану делатност (фирму).***

Појединци (физичка лица) могу само поднети захтев за личним доменом, који се састоји од комбинација имена или речи. Код ових одређења често се води рачуна о формираном мишљењу Интернет заједнице (провајдера, адвоката, корпоративних правника, агената ТМ, универзитетских професора, ресорних министарстава и др.)

Судске одлуке

У 1996. години објављене су само две пресуде у овој материји, а до краја 2000. године, број пресуда повећао се на 60 правоснажних судских пресуда.

Доста се чекало на закључке дебата, а посебно оних вођених у WIPO, где је главна тема била да ли се сукоби у оквиру конзумације домена могу сврстати под случајеве повреде жига (права на дистинктивну ознаку роба и услуга из одређене класе, у националном или међународном правном промету). Проширење расправа водило је разлучењу да ли су ТМ (жигови), који носи одреднице познатих и/ или обичних људи и географских ознака порекла производа, повреде права на интер-

нет домене? Циљ свих ових дебата био је да се смањи број случајева злоупотреба у области домена, као и њихова превенција од свих евентуалних злоупотреба.

Независно од типа домена, тзв. "УКУПАН *ПАКЕТ"* ових услуга подразумева комбинацију следећих фактора:

1. униформне **БРЗИНЕ** (тајминга за све домен процедуре - која мора бити јасно одређена у параметрима и једнообразна);

2. ТРАНСПАРЕНТНОСТИ (лак приступ, неформалност, разуман след радњи);

3. ПРОЦЕСА (довољне гаранције о правилном поступању);

4. ЕКСПЕРТИЗЕ (услуга познавања права интелектуалне својине и сл.);

5. ПРИМЕНЕ (посебно у делу трансфера или отказа целог поступка);

6. ТРОШКОВА (ефикасног и ажурног пружања услуга).

Домицилни Domain Name

У пракси је доминантно питање да ли уважити рестрикцију везану за домицилно важење домена једне земље или исто проширити на све земље Европске уније?

Разлог је оправдан јер домицилни домен може носити само физичко лице (резидент те земље), или правно лице (привредни субјекат), које у истој земљи имају своје пословно седиште.

Ову рестрикцију позитивно су решиле:

1. Белгија (.be);
2. Данска (.dk);
3. Немачка (.de);
4. Луксембург (.lu);
5. Велика Британија (.uk);
6. Аустрија (.at),

а делимично: Грчка (.gr), и Италија (.it), где применилац домена мора бити резидент земље ЕУ.

Међународни пројектни тимови изјаснили су се за укидање територијалних рестрикција, са главним аргументном "***да дозволити правном лицу (привредном субјекту) да добије нпр. холандски домен, извесно убрзава и дозвољава истом субјекту приступ на то тржиште много директније и ефикасније".***

Argumentum a contrario овом становишту јесте да признање статуса страном домену (носиоцу имена) истовремено може да отежа домицилном носиоцу права да предузме акције против оних домена који повређују његово право (интелектуалне својине).

Статус физичких лица

2000. године уведена је могућност да физичко лице региструје важећи домицилни domen name. Шта више, уведен је и "лични *домен"* као име тзв. "трећег *сте-пена"*, са циљем да физичка лица могу регистровати своја лична имена као домицилне домене те земље.

До ове одлуке, физичка лица су сматрана за "грађане другог реда Интернета".

Аргумент је био у неоправданом прављењу разлика између пословних и личних домена, чиме се са једне стране тежило очувању дистинктивности, али што у пракси није имало довољно оправданог значаја, посебно ако се има у виду да се и пословна имена користе у некомерицијалне сврхе.

Наиме, дозвола физичком лицу да региструје domain name тзв. "другог *нивоа"* (до тада је то било дозвољено само правним субјектима са претходно добијеним потврдама надлежних привредних комора), свела се на технички поступак који се састојао од подношења копија пасоша, личних карти или возачких дозвола или извод из регистра становника итд. Уведени тзв. "***123 систем"*** личних домена, првенствено је био намењен оним појединцима који желе да региструју своје презиме као домен (међутим у овим случајевима не може се применити тро-дигитални код, јер је мали број расположивих карактера).

Овај систем сматра се сврсисходним са аспекта растуће потребе у контексту некомерцијалних употреба домена за потребе физичких лица.

Заштита података

КАКО САЧУВАТИ ПРИВАТНОСТ? У свету где је пракса регистровања домена у експанзији, поставља се питање како сачувати "приватност" односно личне податке о носиоцима одређених пословних трансакција и бизниса, када су исти (или физичка лица), регистровали тзв. "*други ниво"* домена.

Међународни стандарди прописују да у ажурну базу података треба укључити следеће неопходне информације о носиоцима домена:

- Име/ адреса носиоца / компаније/ институције/ лица;
- Име / телефонски број / e.mail адреса за потребе техничког контакта;
- Име / телефонски број / e. mail адреса за потребе административног контакта.

КАКО СЕ КОРИСТИ DOMAIN NAME? Најкарактеристичнији случајеви коришћена домена у свету јесу:

- Путем web сајтова;
- Електронском поштом, путем команди "*send / receive"*;
- Везано за апликације *FTP* – тзв. сервера за трансфер фајлова, директан приступ (telnet), временских сервера (htp) и др.

Једна од земаља која је далеко напредовала у сфери нормирања домена јесте *Холандија*, која је у 2001. години, усвојила "***Акт за заштиту личних података (data)***", при чему је дефинисано да:

1. "***PERSONAL DATA"*** подразумева сваку базу података која се односи на идентификацију / могућност идентификације субјеката;

2. "***PROCESSING OF PERSONAL DATA"*** подразумева убирање, снимање, наручивање, очување, ажурирање, измену, консалтинг и дистрибуцију постојеће базе.

Интереси титулара, носиоца права интелектуалне својине и других привредних субјеката, као и ажурирање техничких перформанси, јесу такви да релевантни детаљи треба да буду одмах доступни ("притиском на дугме – *ON THE REAL TIME BASES")*.

Идентификација, спретно путовање мрежом Интернета, реализација трансфера електронске трговине, позиционирање привредних субјеката и довољна дистинктивност истих, мора да има своје упориште у акцијама за брзо спречавање аката угрожавања и злоупотребе права путем интернета, или средстава посредством којих се исти користе.

Ljiljana Rudić-Dimić,
Chief of the Copy and Related Rights Department,
Federal Intellectual Property Office, Belgrade

Legal Persons in the Light of Electronic Trade and Global Internet

Summary

Business transactions of physical and legal persons today, are currently forwarded by means of digital technologies and technical improvements as a tool for the transmission of informations, documents, images and sounds, multiplied for the quality and speed of the enterprises identification in the global net, especially within the Internet, and e.commerce.

In that view, business name, identification mark (logo), and validity of legal persons, might be the object of the identification and transfer in the communication which is not interpersonal, but cyber, and where " button touch" at the same moment, makes legal effect for that enterprise anywhere in the world.

Fast identification, faster localization in the research of the legal enterprise, unique web sight and presentation of the legal person, are necessary tools in the updated business actions accepted by the whole world.

Key words*: computer crime, home use, electronic commerce, internet domain, domicile domain name*